

2025

**Ετήσια
Επιθεώρηση
Ινστιτούτου
Ερευνών ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ**

Επιθεώρηση
ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΕΤΗΣΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ Ιστορίας, Κοινωνίας και Πολιτικής

Γράφουν

Μενέλαος Μενελάου
Κωστάκης Κωνσταντίνου
Νίκος Μούδουρος
Γιώργος Πλειός
Σπύρος Σακελλαρόπουλος
Νίκος Κωνσταντίνου
Γιαννάκης Κολοकाσίδης
Γιώργος Καλπαδάκης
Τερέζα Μαρκίδου
Ρίτσαρντ Κλογκ
Μιχάλης Ν. Μιχαήλ

Εκδοτική Επιμέλεια
Ινστιτούτο Ερευνών ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

2025

Επιμέλεια:

Ινστιτούτο Ερευνών Προμηθείας

Σχεδιασμός:

Ινστιτούτο Ερευνών Προμηθείας

Εκτύπωση:

Print XPress

Έκδοση Ινστιτούτου Ερευνών Προμηθείας

ISSN 2421-7700

© Copyright

Εκδόσεις Ινστιτούτου Ερευνών ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

2025

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εκ της σύνταξης	7
-----------------------	---

Μενέλαος Μενελάου

(Πρόεδρος Δ.Σ. Ινστιτούτου Ερευνών Προμηθείας)

Προβληματισμοί για τον περιφερειακό και παγκόσμιο ανταγωνισμό ισχύος στο φόντο των εξελίξεων στην Ουκρανία, τη Μέση Ανατολή και τη Συρία	13
--	----

Κωστάκης Κωνσταντίνου

(Αναπληρωτής Καθηγητής στο Τμήμα Τεχνών, Επικοινωνίας και Πολιτιστικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Frederick)

BRICS – Παγκόσμια πλατφόρμα συνεργασίας κρατών για δίκαιη, δημοκρατική πολυπολική διεθνή τάξη	29
---	----

Νίκος Μούδουρος

(Επίκουρος Καθηγητής του Τμήματος Τουρκικών και Μεσανατολικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Κύπρου)

Θρησκεία και πόλεμος κουλτούρας μεταξύ Τουρκίας και Τουρκοκυπριακής κοινότητας;	57
---	----

Γιώργος Πλειός

(Καθηγητής στο Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών)

Η επικοινωνιακή κατασκευή της «προσφυγικής κρίσης»	91
--	----

Σπύρος Σακελλαρόπουλος

(Καθηγητής στο Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής του Παντείου Πανεπιστημίου)

Η θεωρία του Λένιν για τον πιο αδύναμο κρίκο και η παρέμβαση της ελληνικής ριζοσπαστικής Αριστεράς στην πρόσφατη οικονομική κρίση: διδάγματα για το μέλλον	123
--	-----

Νίκος Κωνσταντίνου

(Αναπληρωτής Καθηγητής Γνωστικής Νευροεπιστήμης, Πρόεδρος Τμήματος Επιστημών Αποκατάστασης στο Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου)

Τεχνητή Νοημοσύνη: Ελπίδα για την Επιστήμη ή Κίνδυνος για την Ανθρωπότητα;	149
--	-----

ΘΕΜΑΤΙΚΟ ΑΦΙΕΡΩΜΑ

50 χρόνια από το πραξικόπημα και την τουρκική εισβολή

Νίκος Μούδουρος

(Επίκουρος Καθηγητής του Τμήματος Τουρκικών και Μεσανατολικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Κύπρου)

Εποικιστική αποικιοκρατία ή μια υβριδική κατάσταση;

Διαστάσεις του εποικισμού στη Κύπρο και

οι ανταγωνισμοί Τουρκοκυπρίων-εποίκων 165

George Kalpadakis

(Senior Researcher, Modern Greek History Research Center, Academy of Athens)

Dissenting voices: thwarted Hellenic visions for Cyprus (1954-1974)

(Το κείμενο παρατίθεται στη αγγλική γλώσσα ως παρουσιάστηκε στο συνέδριο) ... 195

Γιαννάκης Κολοकाσιδης

(Ιστορικός, Επίτιμος Πρόεδρος Ινστιτούτου Ερευνών Προμηθέας)

Το ΑΚΕΛ στην πάλη για την αποτροπή του φασιστικού

πραξικοπήματος 203

Τερέζα Μαρκίδου

(Δρ Εικαστικής Παιδαγωγικής, Εκπαιδευτικός Δημοτικής Εκπαίδευσης,

Εξωτερική Συνεργάτιδα Παιδαγωγικού Ινστιτούτου Κύπρου)

Η τέχνη και η εκπαίδευση ως εργαλείο μνήμης

και υπεράσπισης πανανθρώπινων αξιών

Παραδείγματα από την Κυπριακή εκπαίδευση 209

ΕΠΕΤΕΙΑΚΟ ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Ρολάνδος Κατσιαούνης: 10 χρόνια από τον θάνατο του μαρξιστή ιστορικού

Ρίτσαρντ Κλογκ

(Αφ. Καθηγητής Ιστορίας)

Αφιέρωμα στον Ρολάνδο Κατσιαούνη 227

Μιχαλς Ν. Μιχαήλ

(Αναπληρωτής Καθηγητής Τμήμα Τουρκικών και Μεσανατολικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Κύπρου)

Ο Ρολάνδος Κατσιαούνης:

η φωνή των λαϊκών στρωμάτων στην ιστορία 231

Κατάλογος δημοσιεύσεων του Ρολάνδου Κατσιαούνη 235

Σημ.: Το περιεχόμενο των κειμένων της παρούσας έκδοσης αποτελεί προσωπική άποψη έκαστου συγγραφέα και δεν δεσμεύει καθ' οιονδήποτε τρόπο το Ινστιτούτο Ερευνών Προμηθέας.

**Εποικιστική αποικιοκρατία ή μια υβριδική κατάσταση;
Διαστάσεις του εποικισμού στη Κύπρο
και οι ανταγωνισμοί Τουρκοκυπρίων – εποίκων**

Εισαγωγική συζήτηση για το θεωρητικό πλαίσιο

Δεν είναι καθόλου εύκολο να μιλήσει κάποιος για το φαινόμενο της εποικιστικής αποικιοκρατίας αναφερόμενος σε σχετικά πρόσφατα γεγονότα. Το φαινόμενο της εποικιστικής αποικιοκρατίας, αλλά και γενικότερα η αποικιοκρατία υποτίθεται ότι έληξαν στα μέσα του 20^{ου} αιώνα, δηλαδή σε μια στιγμή που ολοκληρώνεται και η διαδικασία της αποαποικιοποίησης. Με λίγα λόγια, η εποικιστική αποικιοκρατία θεωρήθηκε ως ένα κεφάλαιο της παγκόσμιας ιστορίας που έχει κλείσει.

Η εποικιστική αποικιοκρατία ως θεωρητικό εργαλείο αποτελεί μια εννοιολογική εξειδίκευση των θεωριών και της ιστορίας της αποικιοκρατίας γενικότερα. Όμως είναι επίσης γεγονός ότι οι διαφορές που καταγράφονται σε σχέση με την αποικιοκρατία, τελικά μετέτρεψαν την εποικιστική αποικιοκρατία σε ένα αυτόνομο αναλυτικό και θεωρητικό πλαίσιο (Chomsky and Pappé 2015). Παρόλο που το φαινόμενο της αποικίας εποίκων εμφανίζεται στο ιστορικό υπόβαθρο της ευρωπαϊκής επεκτατικής πολιτικής και αποικιοκρατίας, εντούτοις εκείνο που μετέτρεψε την εποικιστική αποικιοκρατία σε ένα χωριστό ακαδημαϊκό πεδίο ήταν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που ανέπτυξαν οι συγκεκριμένες αποικίες (Locker-Biletzki 2018: 443).

¹ Ο Νίκος Μούδουρος είναι Επίκουρος Καθηγητής στο Τμήμα Τουρκικών και Μεσανατολικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Κύπρου καθώς και Μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του Ινστιτούτου Ερευνών ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ.

Ο ευρωπαϊκός εποικισμός των αποικιών του λεγόμενου νέου κόσμου οδήγησε στη δημιουργία οργανωμένων κοινωνιών σε εδάφη που οι Ευρωπαίοι θεώρησαν ως άδεια γη (empty land). Εκεί λειτούργησε η λογική της εξάλειψης/εξόντωσης των ιθαγενών, και όχι η λογική της εκμετάλλευσης των εδαφών και μόνο. Αυτές οι αποικίες δεν αναπτύχθηκαν στο μοντέλο μιας μειονότητας ξένων που διοικεί τον κατακτημένο χώρο στη βάση της πολιτικής που επιβάλλει το μητροπολιτικό κέντρο. Αντίθετα, στην πορεία του χρόνου οι αποικίες αυτές ακολούθησαν στρατηγικές αποκοπής από το μητροπολιτικό κέντρο (Elkins and Pedersen 2005a: 2).

Μια πιο συγκεκριμένη συμπύκνωση των διαφορετικών χαρακτηριστικών της αποικιοκρατίας και της εποικιστικής αποικιοκρατίας θα μπορούσε να γίνει σε δύο πολύ γενικά επίπεδα. Το πρώτο επίπεδο, είναι ότι στο ιστορικό φαινόμενο της αποικιοκρατίας εμφανίζεται πιο έντονα η εκμετάλλευση των ιθαγενών, ενώ στην εποικιστική αποικιοκρατία επικρατεί περισσότερο η ολοκληρωτική κατοχή της γης διαμέσου της προσπάθειας εξάλειψης/εξόντωσης των ιθαγενών (Schayegh 2024). Η μετακίνηση και η μόνιμη εγκατάσταση εποίκων, στο πλαίσιο της εποικιστικής αποικιοκρατίας, είναι μια δυναμική που συμπεριλαμβάνει την προσπάθεια οικοδόμησης κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών δομών παρόμοιων με αυτών που άφησαν πίσω τους, χωρίς να ενδιαφέρονται για τις δομές που συναντούν στους κατακτημένους χώρους (Ram 1999: 60). Το μεγάλο ταξίδι των εποίκων για τη δημιουργία της νέας πατρίδας (Veracini 2017: 29) ντύθηκε σε μερικές περιπτώσεις με την πεποίθηση ότι θα καταλήξει είτε σε μια «άδεια γη» (empty land), είτε στη «γη του κανενός», είτε ακόμα και στη «γη της επαγγελίας» (promised land).

Ο συγκεκριμένος πληθυσμός εποίκων σε κάποια στιγμή βρέθηκε αντιμέτωπος με την ύπαρξη του πληθυσμού των ιθαγενών, την οποία αντιλήφθηκε ως πρόβλημα (Elkins and Pedersen 2005a: 2). Αυτή η συνάντηση των εποίκων με τους ιθαγενείς, εντατικοποίησε την αντίληψη τους ότι έχουν ιστορικό δικαίωμα επί της νέας γης στην οποία μετακινήθηκαν. Υποστήριξαν με περισσότερη ένταση ότι η συγκεκριμένη περιοχή ήταν προαιώνια δική τους (Pappe 2017). Επομένως σε διαφοροποίηση με κάποια πιο κλασσικά σχήματα

αποικιοκρατικής διακυβέρνησης, η εποικιστική αποικιοκρατία στις περισσότερες περιπτώσεις δεν ανέπτυξε κανένα ενδιαφέρον για τη διοίκηση των κατακτημένων περιοχών μέσα από την συναίνεση του τοπικού πληθυσμού (Elkins and Pedersen 2005a: 2). Μέσα από τη συνάντηση των εποίκων με τους ιθαγενείς προέκυψαν τελικά λειτουργίες και λογικές βίας διαφορετικών μορφών που οδήγησαν στην εξόντωση, στην εθνοκάθαρση, στο μαζικό εκτοπισμό γηγενών πληθυσμών, αλλά και στην κατάργηση όλων των στοιχείων που αναπαράγουν την ύπαρξη του στα κατακτημένα εδάφη. Διεκδικήθηκε έτσι η ολοκληρωτική αντικατάσταση της κοινωνίας των ιθαγενών με μια νέα κοινωνία των εποίκων (McKay, Vinyeta, and Norgaard 2020).

Η άρρηκτη σύνδεση της εποικιστικής αποικιοκρατίας με τον εκτοπισμό – εξολόθρευση των ιθαγενών και την καταστροφή της κοινωνίας τους, είναι ένα από τα στοιχεία που ιστορικά μετέτρεψαν το φαινόμενο σε εγγενώς γενοκτονικό (Short 2016: 69). Σύμφωνα με τις θεωρητικές αναλύσεις του Patrick Wolfe, η κατάκτηση εδαφών και η μεταφορά των εποίκων δεν αποτελεί συμβάν/γεγονός, αλλά δομή που αναπαράγεται μέσα από την εξολόθρευση των ιθαγενών και όχι απαραίτητα μέσα από την εκμετάλλευσή τους. Υπό αυτή την έννοια οι σχηματισμοί εποίκων (κοινωνίες και κράτη), διαρκούν επ’ αόριστων εκτός από τις περιπτώσεις μιας διαδικασίας αποαποικιοποίησης (Wolfe 2006).

Στο δεύτερο επίπεδο των διαφοροποιήσεων μεταξύ αποικιοκρατίας και εποικιστικής αποικιοκρατίας βρίσκεται η ύπαρξη ή η απουσία μητροπολιτικού κέντρου. Σε γενικές γραμμές, η εποικιστική αποικιοκρατία επικράτησε ιστορικά ως μια δομή (polity) στην οποία οι έποικοι μετατράπηκαν σε πλειοψηφία του πληθυσμού και σε συγκεκριμένες συγκυρίες ανακήρυξαν την ανεξαρτησία τους δημιουργώντας ένα νέο δικό τους σύγχρονο κράτος (Schayegh 2024). Στο σημείο αυτό, η διαφοροποίηση από τις πιο κλασσικές μορφές αποικιοκρατικής κατάκτησης, είναι ότι τα κράτη εποίκων (settler states) βασίστηκαν μόνο προσωρινά σε ένα μητροπολιτικό – αυτοκρατορικό κέντρο για την επιβίωσή τους.

Σε περιπτώσεις όπως ο εποικισμός της Παλαιστίνης, οι έποικοι δεν ταυτίστηκαν ολοκληρωτικά με το έθνος του μητροπολιτικού κέντρου που τους στήριξε. Όπως σημειώνει ο Parpe (2017), το ιστορικό παράδειγμα της εποικιστικής αποικιοκρατίας πολλές φορές εξελίχθηκε με την αποκοπή των εποίκων από το μητροπολιτικό κέντρο και με την προσπάθεια επανακαθορισμού τους ως ένα νέο έθνος στον κατακτημένο χώρο της μετακίνησης τους. Το παράδειγμα της Αμερικανικής Επανάστασης είναι ένα από τα χαρακτηριστικότερα της εξέγερσης των εποίκων ενάντια στο μητροπολιτικό κέντρο από το οποίο έφυγαν (Parpe 2017). Τα παραδείγματα αυτού του πλαισίου δείχνουν ότι υπήρξαν περιπτώσεις που οι κοινωνίες των εποίκων τελικά κατάφεραν να αποκτήσουν μορφές πολιτικής και οικονομικής αυτονομίας και να ακολουθήσουν δρόμους ανάπτυξης όχι απόλυτα ταυτόσημους με το μητροπολιτικό κέντρο (Elkins and Pedersen 2005a: 2).

Στα πλαίσια της διεθνούς βιβλιογραφίας και της ακαδημαϊκής έρευνας, το φαινόμενο της εποικιστικής αποικιοκρατίας και η δημιουργία κρατών εποίκων έχει μελετηθεί με επίκεντρο τις περιπτώσεις των ΗΠΑ, Καναδά, Αυστραλίας, Νέας Ζηλανδίας, Νότιας Αφρικής. Η περίπτωση του εποικισμού της Παλαιστίνης από το κίνημα του σιωνισμού και η μετέπειτα δημιουργία του κράτους του Ισραήλ, επίσης αποτελεί μια σημαντική περίπτωση μελέτης στο πλαίσιο της εποικιστικής αποικιοκρατίας (Locker-Biletzki 2018: 441). Η εφαρμογή του συγκεκριμένου θεωρητικού πλαισίου στην περίπτωση της Παλαιστίνης είναι πλέον αρκετά διαδεδομένη όχι μόνο στην ακαδημαϊκή έρευνα αλλά και σε κείμενα πολιτικής πολύ μεγάλης σημασίας. Το πιο πρόσφατο παράδειγμα είναι οι εκθέσεις της Ειδικής Εισηγήτριας του ΟΗΕ για την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις υπό ισραηλινή κατοχή περιοχές της Παλαιστίνης (Albanese 2024).

Εάν εξαιρεθεί το παράδειγμα του εποικισμού των εδαφών της Παλαιστίνης και η μετέπειτα ίδρυση του κράτους του Ισραήλ ως το ιστορικό παράδειγμα του 20^{ου} αιώνα που ίσως φέρει τις περισσότερες ομοιότητες με την εποικιστική αποικιοκρατία των προηγούμενων αιώνων, είναι γεγονός ότι η κληρονομιά της στρατηγικής εποικισμού

κατακτημένων εδαφών στο πρόσφατο παρελθόν φέρει κάποιες διαφοροποιήσεις.

Μια σημαντική επιστημονική παρέμβαση στο συγκεκριμένο ζήτημα είναι ο συλλογικός τόμος των Elkins & Pedersen (2005b) που τιτλοφορείται «Η Εποικιστική Αποικιοκρατία τον 20^ο αιώνα. Σχέδια, Πρακτικές και Κληρονομίες». Στις μελέτες της ομάδας ιστορικών που συγκεντρώνει ο τόμος, υποστηρίζεται ότι τα επιβεβαιωμένα δομικά χαρακτηριστικά της εποικιστικής αποικιοκρατίας όπως είναι η ήττα των ιθαγενών, η αποκοπή και αυτονόμηση των οντοτήτων των εποίκων και η τελική ανεξαρτητοποίηση τους (πχ ΗΠΑ, Αυστραλία, Ισραήλ), είναι στοιχεία εξαιρετικής σημασίας που συμβάλλουν στην κατανόηση της διαφορετικότητας με τις μορφές εποικιστικής αποικιοκρατίας του 20^{ου} αιώνα (Elkins and Pedersen 2005a: 3). Σχεδόν σε όλη τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, με εξαίρεση το παράδειγμα του εποικισμού της Παλαιστίνης, οι έποικοι παρέμειναν έντονα εξαρτημένοι πολιτικά και στρατιωτικά από το κράτος προέλευσης τους, δηλαδή από το μητροπολιτικό κέντρο. Σύμφωνα με το πιο πάνω πλαίσιο, οι τύποι/μορφές εποικιστικής αποικιοκρατίας της συγκεκριμένης περιόδου χαρακτηρίζονται από μια ιδιαίτερη ρευστότητα, η οποία προκύπτει κυρίως από την ύπαρξη ανταγωνισμών, αντιπαραθέσεων και διεργασιών μεταξύ τεσσάρων δομών: Του ιμπεριαλιστικού ή και μητροπολιτικού κέντρου που διαθέτει την ουσιαστική κυριαρχία, της τοπικής εξουσίας που υποτίθεται ότι έχει την αρμοδιότητα της ομαλής λειτουργίας του αποικιακού σχηματισμού/οντότητας, του γηγενούς πληθυσμού που έχει ένα ιδιαίτερο μέγεθος αλλά και οργανωτική κατάσταση που του επιτρέπει να κάνει την παρουσία του πολιτικά αισθητή και τέλος της κοινότητας των εποίκων που σταδιακά αποκτά νέες οργανωτικές και πολιτικές δυνατότητες για διεκδικήσεις και διασυνδέσεις (Elkins and Pedersen 2005a: 4).

Η περίπτωση της Τουρκίας στην Κύπρο

Με βάση τις πιο πάνω διαπιστώσεις σε σχέση με το θεωρητικό πλαίσιο, πως μπορούμε να μελετήσουμε τον εποικισμό της Κύπρου από την Τουρκία μετά το 1974; Μήπως η περίπτωση της Κύπρου μπορεί να μας δείξει κάποια κοινά στοιχεία με τις περιπτώσεις δημιουργίας κοινωνιών ή και κρατών εποίκων σε κατακτημένες περιοχές όπως

το παράδειγμα του Ισραήλ στην Παλαιστίνη; Είναι ο εποικισμός της Κύπρου μια «παραδειγματική περίπτωση» αντικατάστασης της κοινωνίας των ιθαγενών με μια εντελώς νέα κοινωνία εποίκων; Ή πρόκειται για μια «υβριδική περίπτωση» που συνδυάζει στοιχεία του ιστορικού φαινομένου της εποικιστικής αποικιοκρατίας, αλλά και κλασσικών αποικιοκρατικών μεθόδων για τον έλεγχο και τον μετασχηματισμό των κατακτημένων εδαφών; Τέλος, πως μπορεί να ενταχθεί η πολιτική εποικισμού της Κύπρου από την Τουρκία σε ένα ευρύτερο θεωρητικό πλαίσιο, λαμβανομένου υπόψη ότι πρόκειται για ζήτημα που εμφανίζεται στα τέλη του 20^{ου} αιώνα;

Πέραν όμως από τα διάφορα ερωτήματα που προκύπτουν, είναι αναγκαίο να σημειωθεί ότι η σχέση της Τουρκίας με τον κατακτημένο χώρο της Κύπρου μετά το 1974 δεν περιορίζεται στο ζήτημα της μεταφοράς πληθυσμού. Αντίθετα ο ίδιος ο εποικισμός ήταν δομικό μέρος μιας ευρύτερης διαδικασίας πολιτικού, οικονομικού και κοινωνικού μετασχηματισμού των βόρειων εδαφών της Κύπρου με στόχο τη δημιουργία μιας νέας κατάστασης πραγμάτων στην οποία ο γηγενής πληθυσμός – η Τουρκοκυπριακή κοινότητα – είχε ρόλο. Τουλάχιστον συγκεκριμένες ιδεολογικές και πολιτικές δυνάμεις των Τουρκοκυπρίων ανέλαβαν δραστήριο ρόλο στη συγκεκριμένη οικοδόμηση χωριστών δομών εξουσίας μετά το 1974.

Ένα από τα σημαντικά στοιχεία που θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη στη μελέτη του εποικισμού στην Κύπρο και γενικά της δημογραφικής αλλαγής της Τουρκοκυπριακής κοινότητας μετά το 1974, είναι ότι η μετακίνηση πληθυσμού από την Τουρκία δεν έχει σταματήσει οριστικά. Με διαφορετικούς ρυθμούς και ένταση, σε διαφορετικές συγκυρίες και μέσα από διαφορετικά κοινωνικοοικονομικά πλαίσια, η πολιτική του εποικισμού μετά το 1974 συνδυάστηκε με κύματα μετανάστευσης από την Τουρκία που συνεχίζονται μέχρι σήμερα δημιουργώντας μια πολυσύνθετη πραγματικότητα (Özekmekçi 2023: 390). Παράλληλα θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο εποικισμός των κατεχομένων μετά το 1974 μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 1970, δεν μπορεί να «αποκοπεί» από το γενικότερο πλαίσιο της οικοδόμησης χωριστών πολιτικών και κοινωνικοοικονομικών δομών στο διχοτομικό περιβάλλον που δημιούργησε ο πόλεμος. Οι έποικοι που μεταφέρθηκαν την

συγκεκριμένη περίοδο στην Κύπρο ήταν δομικό μέρος της χωριστής κρατικής οικοδόμησης και συνεπώς η παρουσία και κοινωνική τους δραστηριοποίηση έχει σημαντικό μερίδιο στην κατανόηση της εξέλιξης ολόκληρης της Τουρκοκυπριακής κοινότητας μετά το 1974.

Επομένως η σχέση της Τουρκοκυπριακής κοινότητας με το ζήτημα του πληθυσμού, πιο συγκεκριμένα η σχέση των Τουρκοκυπρίων με το θέμα του εποικισμού, δε μπορεί να αναλυθεί αποκλειστικά και μόνο στα ευρέως γνωστά πλαίσια των θεωριών για τη μετανάστευση σε παγκόσμιο επίπεδο. Αυτή η πτυχή προκύπτει από το γεγονός ότι η επαφή της Τουρκοκυπριακής κοινότητας με το θέμα της αλλαγής της δημογραφικής της σύνθεσης έχει ένα ξεκάθαρο χρονικό προσδιορισμό όπως η περίοδος που ακολουθεί την εισβολή της Τουρκίας το 1974, αλλά και ένα ξεκάθαρο πολιτικό πλαίσιο που ήταν η συγκεκριμένη απόφαση του τουρκικού κράτους για εγκατάσταση εποίκων στην Κύπρο.

Συνεπώς, η κοινωνική και πολιτική σχέση των Τουρκοκυπρίων με το «ξένο πληθυσμό» όπως είναι οι έποικοι, δε μπορεί να εκτιμηθεί σε πλαίσια παρόμοια με τα φαινόμενα στις σχέσεις μεταξύ Γερμανών και Τούρκων μεταναστών στη Γερμανία ή μεταξύ των τουρκικών μικροαστικών και μεγαλοαστικών στρωμάτων των μεγαλουπόλεων με τον πληθυσμό που μετακινήθηκε από την ύπαιθρο και εγκαταστάθηκε στα περίχωρα αυτών των μεγαλουπόλεων (Navaro-Yashin 2006: 92). Αντίθετα, η σχέση της Τουρκοκυπριακής κοινότητας με τον πληθυσμό, συνεπώς και τα παράγωγα αυτής της σχέσης, θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη το πλαίσιο εξουσίας και τις χωριστές πολιτικές και κοινωνικές δομές που επικράτησαν μετά το 1974, δηλαδή το σύνολο της επιρροής που ασκούν οι πολιτικές της Τουρκίας στα βόρεια εδάφη της Κύπρου.

Μέσα στο προαναφερθέν πλαίσιο, το παρόν κείμενο εξετάζει κάποιες από τις πτυχές της πολιτικής εποικισμού που εφάρμοσε η Τουρκία στην Κύπρο από το 1974 μέχρι και το τέλος της δεκαετίας του 1970. Μεταξύ άλλων στοιχείων, το παρόν κείμενο υπογραμμίζει την κοινωνική και ταξική προέλευση των πρώτων εποίκων, αλλά και την εξέλιξη των σχέσεων με την Τουρκοκυπριακή κοινότητα στα χρόνια που ακολούθησαν.

Ο εποικισμός του 1974 και η δημογραφική αλλαγή

Ο πόλεμος του 1974 έφερε δραματικές ανακατατάξεις ως αποτέλεσμα του βίαιου πολιτικού και γεωγραφικού διαχωρισμού. Η πιο άμεση συνέπεια ήταν η συγκέντρωση της Τουρκοκυπριακής κοινότητας σε μια νέα γεωγραφία, η οποία καταργούσε προς στιγμή την προηγούμενη εθνοπολιτική και οικονομική της περιθωριοποίηση, έτσι όπως επικράτησε κατά την περίοδο των θυλάκων 1963-1974. Ταυτόχρονα, η διχοτόμηση του κυπριακού χώρου και πληθυσμού, γέννησε την αναγκαιότητα επανοικοδόμησης του καταμερισμού εργασίας και γενικότερα της κοινωνικής διάρθρωσης της Τουρκοκυπριακής κοινότητας.

Από την έναρξη των διακοινοτικών ταραχών στα τέλη του 1963 μέχρι και την υπογραφή της συμφωνίας της Βιέννης το 1975, υπολογίζεται ότι ένα ποσοστό 30% του συνολικού κυπριακού πληθυσμού αναγκάστηκε να μετακινηθεί από τα νότια προς τα βόρεια και το αντίστροφο (Gürel and Özersay 2006: 3). Δημιουργήθηκαν έτσι δύο χωριστές και «εθνικά ομοιογενείς» περιοχές. Τα αριθμητικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά της ανθρώπινης γεωγραφίας των Κυπρίων, άλλαξαν σε τόσο πυκνό χρονικό διάστημα που προκλήθηκαν σοβαρά ρήγματα στον κοινωνικό ιστό και στον κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας (Kurtuluş and Purkis 2014: 4).

Με αυτά τα δεδομένα, η Τουρκοκυπριακή κοινότητα συγκεντρώθηκε σε ένα έδαφος που έφτανε το 34%-36% του συνολικού εδάφους της Κύπρου, ενώ αριθμητικά αποτελούσε το 18%-20% του συνολικού κυπριακού πληθυσμού. Υπό αυτή την έννοια οι Τουρκοκύπριοι εγκαταστάθηκαν σε ένα πολύ μεγάλο χώρο συγκρινόμενο με τον αριθμό τους, ένα δεδομένο που με τη σειρά του επηρέασε καθοριστικά τη διαδικασία χωριστής πολιτικής και κοινωνικής οικοδόμησης. Έτσι η πολιτική της Τουρκίας και της Τουρκοκυπριακής ηγεσίας μετά την εισβολή, επικεντρώθηκε κυρίως στην οικοδόμηση αυτής της «νέας γεωγραφίας» με τρόπο που να ελέγχεται πολιτικά και να αναπτύσσεται οικονομικά. Η δημιουργία της Επιτροπής Συντονισμού Κύπρου (Kıbrıs Koordinasyon Komitesi) από την κυβέρνηση Ecevit, αποτέλεσε την πρώτη δομή, η οποία ανέλαβε τη συνολική πολιτική,

οικονομική και κοινωνική αναδιοργάνωση των βόρειων περιοχών της Κύπρου (Milliyet 1974).

Σε αυτό το σημείο η πολιτική του εποικισμού που ακολουθήθηκε, ήταν ένα από τα κομμάτια της ευρύτερης στρατηγικής για σταθεροποίηση των χωριστών πολιτικών και κοινωνικών δομών. Η στρατηγική αυτή υπηρετούσε πολιτικούς αλλά και οικονομικούς στόχους. Το κενό στην εργατική δύναμη που δημιουργήθηκε εξαιτίας της διχοτόμησης της γεωγραφίας και του πληθυσμού το 1974, ήταν πηγή προβλημάτων στην επιδιωκόμενη διαδικασία χωριστής κρατικής οικοδόμησης στα βόρεια εδάφη του νησιού. Αλλά την ίδια στιγμή είναι επίσης γεγονός ότι πάνω στην πραγματικότητα που αναπαρήγαγε το κενό εργατικής δύναμης, βρήκε χώρο νομιμοποίησης μια ιστορική πολιτική στόχευση σε σχέση με την αύξηση του «τουρκικού στοιχείου» ως εξισορροπητικός παράγοντας στην ελληνοκυπριακή πλειοψηφία πληθυσμού (Kurtulus and Purkis 2014: 7).

Με αυτό τον τρόπο, η πολιτική εποικισμού απευθύνθηκε στην παλαιότερη «ανησυχία» της Τουρκοκυπριακής ηγεσίας για την αναλογία πληθυσμού μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων. Η εξισορρόπηση του αριθμού αποτελούσε για πολλά χρόνια ένα στόχο που – σύμφωνα με την Τουρκοκυπριακή ηγεσία – θα συνέβαλλε στη βελτίωση της θέσης της κοινότητας κατά τη διαπραγμάτευση του Κυπριακού προβλήματος. Ήδη από το 1967, ο Rauf Denktaş είχε προτείνει στην Άγκυρα να συμβάλει ούτως ώστε Τουρκοκύπριοι που ζούσαν στην Τουρκία να επιστρέψουν για εγκατάσταση στους τότε θύλακες στην Κύπρο (Denktaş 1997).

Όμως την ίδια στιγμή στο κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, η μεταφορά πληθυσμού από την Τουρκία, είχε ως στόχο την αναπλήρωση του μεγάλου κενού που προέκυψε τόσο στον καταμερισμό εργασίας όσο και στις οικονομικές δομές, εξαιτίας της προσφυγοποίησης των Ελληνοκυπρίων. Μέχρι και το 1974, οι Ελληνοκύπριοι κυριαρχούσαν στους τομείς της βιομηχανικής παραγωγής, στις υπηρεσίες και στον τραπεζικό τομέα, ενώ οι Τουρκοκύπριοι είχαν ιδιαίτερη δραστηριότητα σε μέρη της αγροτικής παραγωγής και στην γραφειοκρατία (Akgün et al. 2005: 8, 21, 24). Συνεπώς η εκδίωξη των Ελληνοκυπρίων από τα

βόρεια εδάφη του νησιού, σήμαινε αυτόματα και τη δημιουργία ενός μεγάλου κενού σε τομείς όπως οι μικρές βιομηχανίες, το εμπόριο, ο αγροτικός τομέας και ιδιαίτερα οι εσπεριδοκαλλιέργειες, καθώς και τα ελεύθερα επαγγέλματα σε διάφορα αστικά κέντρα και όχι μόνο (Purkis and Kurtuluş 2013: 3-5).

Αυτά τα κενά δε μπορούσαν να καλυφθούν ποιοτικά, αλλά και αριθμητικά από τον Τουρκοκυπριακό πληθυσμό. Αρχικά μάλιστα έγιναν πολλά δημόσια καλέσματα μέσα από τον Τύπο, προς Τουρκοκύπριους μετανάστες να επιστρέψουν στην Κύπρο. Δηλαδή προς Τουρκοκύπριους που τις προηγούμενες δεκαετίες μετανάστευσαν είτε προς την Τουρκία, είτε προς άλλες χώρες όπως Αγγλία και Αυστραλία. Τελικά ανταποκρίθηκε ένας πολύ μικρός αριθμός περίπου 500-600 οικογενειών, εξέλιξη που από μόνη της δε μπορούσε να ανταποκριθεί στις ανάγκες του καταμερισμού εργασίας που δημιούργησε η εισβολή (Özekmekçi 2023: 391). Χαρακτηριστικά τον Ιανουάριο του 1975 καταγράφεται ότι για πρώτη φορά μετά από πάρα πολλά χρόνια, δεν μαζεύτηκαν τα εσπεριδοειδή λόγω έλλειψης εργατικού δυναμικού (Tokatlı 1975). Τουρκοκύπριοι που μετακινήθηκαν από περιοχές όπως η Πάφος και η Λεμεσός δεν επιθυμούσαν να εγκατασταθούν σε μικρά χωριά, ενώ η συντριπτική τους πλειοψηφία ήταν εργαζόμενοι στα αμπέλια, χωρίς ιδιαίτερες εμπειρίες στην καλλιέργεια εσπεριδοειδών και σιταριού (Özekmekçi 2023: 391). Έτσι με αφορμή το κενό στον καταμερισμό εργασίας αποφασίζεται η μεταφορά πληθυσμού από την Τουρκία (Christiansen 2005: 191).

Η πρώτη απόρρητη οδηγία για μεταφορά πληθυσμού δίδεται από τον επικεφαλής της Επιτροπής Συντονισμού Κύπρου, Ziya Müezzinoğlu (Birand 1979: 92), ενώ το Φεβρουάριο του 1975 υπογράφεται το «Πρωτόκολλο Αγροτικής Εργατικής Δύναμης» μεταξύ Τουρκίας και Τουρκοκυπριακής ηγεσίας (Şahin, Şahin, and Öztürk 2013: 611)² στο οποίο βασίστηκε το πρώτο ολοκληρωμένο κύμα μετακίνησης

2 Το συγκεκριμένο πρωτόκολλο ήταν απόρρητο. Στις 13 Νοεμβρίου 2011, ο δημοσιογράφος Cenk Mutluyakalı αποκάλυψε το έγγραφο «Κανονισμού» (Yönetmelik) με ημερομηνία 2 Μαΐου 1975, το οποίο περιέχει όλες τις λεπτομέρειες της μετακίνησης πληθυσμού. Η δημοσίευση του εγγράφου έγινε στο περιοδικό Adres της εφημερίδας Yeni Düzen.

εποίκων προς την Κύπρο. Στις 2 Μαΐου 1975 δημοσιεύτηκε η επίσημη απόρρητη οδηγία/κανονισμός σε σχέση με τη «συμπλήρωση εργατικής δύναμης στην τουρκική περιοχή της Κύπρου με εργατικό δυναμικό που θα σταλεί από την Τουρκία μετά από επιθυμία του Τουρκικού Ομόσπονδου Κράτους Κύπρου» (Özekmekçi 2023: 391). Η οδηγία/κανονισμός έθεσε τις προτεραιότητες σε σχέση με το εργατικό δυναμικό που θα μεταφερόταν στην Κύπρο, τα κριτήρια επιλογής και τις ομαδοποιήσεις του εργατικού δυναμικού, τις περιοχές από τις οποίες θα γινόταν η επιλογή, καθώς και οι προτεραιότητες σε σχέση με την οικογενειακή κατάσταση. Πέραν από αυτά, η οδηγία/κανονισμός κατέγραψε τις βασικές λειτουργίες και καθήκοντα των δομών και μονάδων του τουρκικού κράτους που θα υλοποιούσαν την μεταφορά του πληθυσμού, τους τρόπους μεταφοράς, καθώς και τους τρόπους κάλυψης του κόστους της πολιτικής εποίκισμού (Özekmekçi 2023: 391).

Για παράδειγμα στο άρθρο 3 της απόρρητης οδηγίας/κανονισμού, στο οποίο καθορίζονται οι ομάδες εργατικού δυναμικού, επαναλαμβάνεται το κάλεσμα για επιστροφή προς Τουρκοκύπριους μετανάστες και καταγράφεται συγκεκριμένα η στόχευση σε μεταφορά ειδικευμένου εργατικού δυναμικού, τεχνικού και διοικητικού προσωπικού. Οι υπόλοιπες κατηγορίες είναι οι πιο σημαντικές από πλευράς αριθμών, αφού πρόκειται για το ανειδίκευτο εργατικό δυναμικό που θα εργαζόταν στον αγροτικό, τουριστικό και βιομηχανικό τομέα (Mutluyakalı 2011: 18). Για αυτές τις κατηγορίες εργατικού δυναμικού υιοθετήθηκαν επιπρόσθετα κριτήρια με μεγαλύτερη λεπτομέρεια, κάτι που δείχνει τη σημασία που αποδόθηκε σε αυτή την ομάδα πληθυσμού. Στο άρθρο 4 καθορίζεται ότι τα άτομα που θα μεταφερθούν ως ειδικευμένο ή και ανειδίκευτο εργατικό δυναμικό θα πρέπει να ήταν επικεφαλής ή μέλη οικογενειών. Να είχαν την ικανότητα χρήσης των πολιτικών και αστικών τους δικαιωμάτων και να δεσμεύονταν από την αρχή ότι θα εργάζονταν στους χώρους που θα τους υποδεικνυόταν (Mutluyakalı 2011: 18). Υπήρχε συνεπώς η συνειδητοποίηση της Άγκυρας, ότι η πολιτική εποίκισμού θα είχε συγκεκριμένες επιπτώσεις στην κοινωνική ζωή των Τουρκοκυπρίων. Η υπογράμμιση της σημασίας οικογενειάρχων αποκαλύπτει ότι ο πληθυσμός που θα μεταφερόταν στην Κύπρο θα έπρεπε να είναι

πιο ευάλωτος και δεκτικός σε μηχανισμούς κοινωνικού ελέγχου, αλλά και ικανός – λόγω των οικογενειακών δεσμών – να ασκήσει επίσης μορφές κοινωνικού ελέγχου στην υπο διαμόρφωση νέα πολιτική και οικονομική τάξη πραγμάτων (Özekmekçi 2023: 392). Την ίδια στιγμή, η ρήτρα για δέσμευση τους χώρους και κλάδους εργοδότησης αφορούσε περισσότερο στη θέση των εποίκων στην κοινωνική – ταξική διάρθρωση. Η «μονιμοποίηση» της παρουσίας τους σε ένα συγκεκριμένο καταμερισμό εργασίας, δημιούργησε σταδιακά εμπόδια στην κοινωνική κινητικότητα, αλλά και στις μορφές πολιτικής συμμετοχής ενός μέρους των εποίκων (Özekmekçi 2023: 392).

Στα άρθρα 5 και 6 της οδηγίας/κανονισμού, καθορίστηκαν τα χαρακτηριστικά των περιοχών της Τουρκίας από τις οποίες θα μεταφερόταν ο πληθυσμός, αλλά και κάποια από τα βασικά χαρακτηριστικά που θα έπρεπε να έχουν οι έποικοι. Για παράδειγμα υπογραμμίστηκε η ανάγκη για επιλογή ατόμων με υψηλή ικανότητα κοινωνικής προσαρμογής, με σχετική ικανότητα και γνώση των οικονομικών κλάδων στους οποίους θα εργάζονταν. Επίσης υπογραμμίστηκε η ανάγκη να προέρχονται από περιοχές με κλίμα και γεωγραφία παρόμοια με την Κύπρο, αλλά και περιοχές της Τουρκίας που ήδη αντιμετώπιζαν μεγάλα προβλήματα στην εγκατάσταση (Mutluyakalı 2011: 18) του τοπικού πληθυσμού. Παράλληλα τέθηκαν κριτήρια όπως η βασική μόρφωση, μητρική γλώσσα τα τουρκικά, ενώ σε ότι αφορούσε στους επικεφαλής των οικογενειών επιπλέον κριτήρια ήταν η συμπλήρωση στρατιωτικής θητείας και να μην είναι πάνω από 45 χρονών (Mutluyakalı 2011: 18). Με αυτό τον τρόπο, η σημασία που δόθηκε στην οικογενειακή κατάσταση, στην ηλικία και στην ικανότητα προσαρμογής παρουσίαζε και μια έμμεση συνειδητοποίηση τόσο για την δραματική αλλαγή που αναμενόταν να προκαλέσει ο εποικισμός στην κοινωνική δομή της Τουρκοκυπριακής κοινότητας, όσο και για την ανάγκη εγκατάστασης ενός νέου και παραγωγικά δραστήριου πληθυσμού (Özekmekçi 2023: 392).

Πέραν των πιο πάνω, ο βασικός ταξικός προσανατολισμός για την κυριότερη μάζα των εποίκων – το ανειδίκευτο εργατικό δυναμικό – καταγράφηκε και στο άρθρο 8 με το οποίο καθορίστηκε ότι η

προτεραιότητα μεταφοράς θα δινόταν σε οικογένειες ακτημόνων ή οικογένειες μικρής ιδιοκτησίας που θα μην είχαν ικανοποιητικά εισοδήματα. Επιπλέον στο άρθρο 20 ξεκαθαρίστηκε ότι το τουρκικό κράτος δεν θα αναλάμβανε κανένα κόστος επιστροφής ή και μετεγκατάστασης αυτού του πληθυσμού πίσω στην Τουρκία (Mutluyakali 2011: 21). Επομένως, ο στόχος για δημιουργία συνθηκών μονιμοποίησης της εγκατάστασης των εποίκων συνδυάστηκε με ένα συγκεκριμένο ταξικό προφίλ που πιο εύκολα θα μπορούσε να αναπαράγει τους στόχους της μόνιμης εγκατάστασης.

Η συγκεκριμένη οδηγία τέθηκε σε εφαρμογή με απόφαση του υπουργικού συμβουλίου της κυβέρνησης στην Άγκυρα και με αυτό τον τρόπο άρχισε η μεταφορά εποίκων που θα έπρεπε να φτάσουν στις 30 χιλιάδες άτομα (Purkis and Kurtuluş 2013: 5-6), με στόχο να εγκατασταθούν σε χώρους από τους οποίους εκδιώχθηκαν Ελληνοκύπριοι και να ενταχθούν κυρίως στην αγροτική παραγωγή.

Η πολιτική που είχε καθοριστεί μέσα από το πρωτόκολλο και την απόρρητη οδηγία/κανονισμό σε σχέση με τον εποίκισμό ήταν ιδιαίτερα σημαντική γιατί αφορούσε μια πολύ μεγάλη συγκεκριμένη ομάδα πληθυσμού που απέκτησε άμεσα πολιτικά δικαιώματα, περιουσίες που ανήκαν σε Ελληνοκύπριους και αποτέλεσε ολοκληρωμένη κοινωνική βάση πάνω στην οποία δημιουργήθηκαν τα δίκτυα σχέσεων που θα υποδέχονταν τα μετέπειτα κύματα μετακίνησης πληθυσμού προς την Κύπρο (Özekmekçi 2023: 390). Η πολιτική του εποίκισμού λοιπόν δημιούργησε τις προϋποθέσεις, αλλά και τις αναγκαίες οργανικές σχέσεις που θα υποβοηθούσαν στα επόμενα χρόνια νέα κύματα μετανάστευσης από την Τουρκία (Kurtuluş and Purkis 2014: 12-13). Παράλληλα, τα συγκεκριμένα έγγραφα πολιτικής και η υλοποίηση της, ξεκαθαρίζουν τον κεντρικό και οργανωμένο χαρακτήρα της απόφασης που λήφθηκε από το τουρκικό κράτος σε σχέση με την δημογραφική αλλαγή στην Κύπρο. Ήταν μια απόφαση σχεδιασμένη και εκτελεσμένη ως πρόγραμμα μεταφοράς μαζικών αριθμών ανθρώπων, η οποία μάλιστα πλαισιώθηκε από διάφορα κίνητρα ενθάρρυνσής του συγκεκριμένου πληθυσμού όπως για παράδειγμα η παραχώρηση υπηκοότητας και ακίνητης περιουσίας (Özekmekçi 2023: 388). Καθόλου τυχαία, στο άρθρο 16 του κανονισμού αναφέρεται

η υποχρέωση ενημέρωσης όλων των κρατικών αξιωματούχων που θα υλοποιούσαν τη μεταφορά πληθυσμού, για τους «πολιτικούς στόχους και μεθόδους» της πολιτικής εποικισμού (Özekmekçi 2023: 390).

Επιπρόσθετα θα πρέπει να σημειωθεί ότι η μεταφορά του πληθυσμού στα συγκεκριμένα πλαίσια ταυτίστηκε χρονικά και πολιτικά με την προσπάθεια μιας συνολικής πολιτικής και κοινωνικοοικονομικής διαδικασίας χωριστής κρατικής οικοδόμησης. Δηλαδή δεν πρόκειται για μια ομάδα ανθρώπων από τους οποίους η προσδοκία ήταν να ενσωματωθούν σε προϋπάρχουσες δομές εξουσίας (Özekmekçi 2020: 39-40). Αντίθετα, ο εποικισμός ήταν δομικό μέρος της προσπάθειας να εμφανιστεί η «νέα πατρίδα» στην μετά του 1974 διχοτομική διευθέτηση του Κυπριακού. Με λίγα λόγια, ο εποικισμός που υλοποιήθηκε στη βάση της σχεδιασμένης πολιτικής θα πρέπει να αντιμετωπιστεί ως μέρος μιας πιο ολοκληρωμένης διαδικασίας κρατικής οικοδόμησης εντός της οποίας ο πληθυσμός αυτός αποτέλεσε βασικό συστατικό συμπλήρωσης της κοινωνικής και ταξικής διάρθρωσης του νέου πολιτικού χώρου που είχε δημιουργήσει ο πόλεμος (Kurtulus and Purkis 2014: 13). Οι έποικοι πήραν σταδιακά τη θέση τους στο νέο κοινωνικό και ταξικό σχηματισμό των βόρειων εδαφών της Κύπρου.

Το πρώτο κύμα μετακίνησης πληθυσμού που αποτέλεσε και την πιο ολοκληρωμένη έκφραση της πολιτικής του εποικισμού αφορούσε γενικά σε τρεις ξεχωριστές ομάδες. Ήταν οι στρατιώτες και αξιωματικοί που έλαβαν μέρος στην εισβολή μαζί με τις οικογένειες τους, το τεχνικό και διοικητικό προσωπικό, αλλά και οι μάζες των ανειδίκευτων εργατών που ήταν η μεγαλύτερη ομάδα πληθυσμού που μεταφέρθηκε στην Κύπρο (Hatay 2007: 10-11). Οι στρατιώτες και αξιωματικοί με τις οικογένειες τους, ήταν μια ιδιαίτερα σημαντική κατηγορία πληθυσμού που ενθαρρύνθηκε να παραμείνει στο νησί αμέσως μετά την λήξη των ένοπλων συγκρούσεων. Με απόφαση του «υπουργικού συμβουλίου» συμπεριλήφθηκαν στον τροποποιημένο νόμο περί υπηκοοτήτων και με αυτό τον τρόπο απέκτησαν άμεσα πολιτικά δικαιώματα και ακίνητη περιουσία (Özekmekçi 2020: 42). Ουσιαστικά η εγκατάσταση των στρατιωτών και των αξιωματικών έγινε πριν από την υλοποίηση του πρωτοκόλλου του 1975, κάτι που σχετιζόταν τόσο με την ανάγκη μιας πιο άμεσης αύξησης

του παραγωγικού πληθυσμού, όσο και με την ιδεολογική ανάγκη εκτουρκισμού του νέου πολιτικού χώρου της διχοτόμησης. Η προσωπικότητα και η ιδεολογική επιρροή των στρατιωτών που πολέμησαν ήταν καταλυτικής σημασίας. Ήταν μια κοινωνική ομάδα η μόνιμη παρουσία της οποίας γινόταν πιο εύκολα αποδεκτή. Ήταν οι ζωντανές μαρτυρίες της μυθολογίας του σωτήριου ρόλου του τουρκικού στρατού (Özekmekçi 2020: 45). Την ίδια στιγμή ήταν προσωπικότητες με περισσότερη μόρφωση, κοινωνικές δυνατότητες και ικανότητες οργάνωσης. Επομένως θα μπορούσαν να μετεξελιχθούν σε ένα είδος πολιτικής ελίτ με συγκεκριμένες ιδεολογικές αναφορές. Ήταν οι «φυσικοί» φορείς του εθνικιστικού και милитаристικού πλαισίου και συνεπώς μια κρίσιμη μάζα αναπαραγωγής του διχοτομικού πλαισίου (Özekmekçi 2020: 47).

Η δεύτερη σημαντική ομάδα του πρώτου κύματος εποίκισμού, ήταν το τεχνικό και διοικητικό προσωπικό. Η μετεγκατάσταση στην Κύπρο αυτή της κατηγορίας εργαζομένων αποφασίστηκε από το Συμβούλιο Συντονισμού Κύπρου πριν από την υπογραφή του πρωτοκόλλου και εντάχθηκε στα πλαίσια της οικονομικής ανοικοδόμησης. Αυτή η ομάδα πληθυσμού επιφορτίστηκε με το καθήκον επαναλειτουργίας των οικονομικών δομών στα κατεχόμενα, αλλά και της εκπαίδευσης Τουρκοκυπρίων που θα εντάσσονταν επίσης στις οικονομικές δομές. Όπως και στην περίπτωση των στρατιωτών και των αξιωματικών, απέκτησαν άμεσα υπηκοότητες και περιουσία ως μορφή ενθάρρυνσης να παραμείνουν στο νησί (Özekmekçi 2023: 389).

Όπως έχει προαναφερθεί, η κρισιμότερη μάζα εποίκων στη βάση του πολιτικού σχεδιασμού του τουρκικού κράτους, ήταν το ανειδίκευτο εργατικό δυναμικό. Αυτή ήταν και η μαζικότερη ομάδα πληθυσμού με μεταφέρθηκε στην Κύπρο με την λήψη της συγκεκριμένης πολιτικής απόφασης. Η μεταφορά αυτού του κύματος πληθυσμού, άρχισε να υλοποιείται αφού προηγουμένως είχαν εντοπιστεί στην Τουρκία περιοχές και χωριά από τα οποία θα ήταν ευκολότερη η μετακίνηση. Για παράδειγμα ο πληθυσμός που ζούσε σε χωριά στα οποία θα κτίζονταν μεγάλα φράγματα, σε διάφορες δασικές περιοχές και περιοχές κατολισθήσεων, ήταν πιο εύκολο να πειστεί να μετακινηθεί. Σε αυτές τις περιοχές στάλθηκαν αξιωματούχοι του

τουρκικού κράτους, οι οποίοι σε συνεργασία με τις τοπικές αρχές ενθάρρυναν τον πληθυσμό να μεταφερθεί στην Κύπρο (Kurtulus and Purkis 2009: 60). Οι άνθρωποι που συμπεριλήφθηκαν στο πρώτο κύμα εποικισμού, προέρχονταν κυρίως από περιοχές της Μαύρης Θάλασσας, της Κεντρικής και Ανατολικής Ανατολίας και από πόλεις όπως Άδανα, Μερσίνα και Σαμψούντα (Hatay 2005: 12). Στο ίδιο πλαίσιο, προετοιμασίες έγιναν και στην Κύπρο, οι οποίες αφορούσαν κυρίως στο σχεδιασμό για την εγκατάσταση αυτού του πληθυσμού, όπως η παραχώρηση σπιτιών και καλλιεργήσιμων γαιών, η επιδιόρθωση κάποιων οικοδομών και η ολοκλήρωση άλλων, καθώς και ο εξοπλισμός τους. Για το σκοπό αυτό, η Τουρκία προχώρησε στην αποδέσμευση ενός κονδυλίου περίπου 94 εκατομμυρίων τουρκικών λιρών (Şahin, Şahin and Öztürk 2013: 611).

Η ενθάρρυνση του πληθυσμού από το τουρκικό κράτος για μετακίνηση του στην Κύπρο στηρίχθηκε αρχικά στη κακή κοινωνικοοικονομική του κατάσταση. Πρόκειται δηλαδή για ένα μέρος της τουρκικής κοινωνίας που εξαιτίας της κοινωνικοοικονομικής του κατάστασης ήταν ήδη εξαναγκασμένο να εγκαταλείψει τους χώρους διαβίωσης του (Özekmekçi 2023: 393). Η συντριπτική πλειοψηφία ήταν ακτήμονες και φτωχοί αγρότες, οι οποίοι είχαν ήδη ζητήσει από το τουρκικό κράτος να μετακινηθούν σε πιο εύφορες περιοχές της χώρας, γιατί δε μπορούσαν να εξασφαλίσουν την επιβίωση τους είτε λόγω της δημιουργίας φραγμάτων, είτε λόγω κατολισθήσεων και πλημμυρών. Ομάδες πληθυσμών, όπως Κούρδοι και Αλεβίτες, επίσης επιδίωκαν να μετακινηθούν εξαιτίας ένοπλων συγκρούσεων (Purkis and Kurtulus 2013: 6-7). Παράλληλα, ακριβώς λόγω του συγκεκριμένου κοινωνικού προφίλ αυτών των ανθρώπων, το τουρκικό κράτος έδωσε διάφορες υποσχέσεις αναφορικά με τη μετακίνηση τους στην Κύπρο, όπως η προοπτική ενός καλύτερου βιοτικού επιπέδου και η διασφάλιση βασικών ανθρώπινων αναγκών που δεν υπήρχαν στην Τουρκία (Kurtulus and Purkis 2009: 70-73). Επομένως, το κίνητρο των ίδιων των ανθρώπων που θα μετακινούνταν προς την Κύπρο, είχε έντονο το στοιχείο της επιδίωξης για επιβίωση. Όπως χαρακτηριστικά παραδέχεται και ο «πρέσβης» της Τουρκίας στην Κύπρο κατά την περίοδο 1979-1984, İnal Batu, οι έποικοι δεν αποδέχτηκαν να μεταφερθούν στην Κύπρο καθοδηγούμενοι από τα

«μεγάλα εθνικά ιδανικά του τουρκισμού», αλλά από την ανάγκη και την προσδοκία μιας καλύτερης ζωής (İnanç 2007: 96).

Η μεταφορά αυτού του πληθυσμού στην Κύπρο στα αμέσως επόμενα χρόνια του πολέμου του 1974, τελικά αποδείχθηκε προβληματική σε πάρα πολλούς τομείς. Οι άνθρωποι αυτοί αντιμετώπισαν προβλήματα προσαρμογής είτε λόγω του νέου γεωγραφικού-περιβαλλοντικού πλαισίου στο οποίο θα ζούσαν, είτε λόγω των εντελώς ξένων προς αυτούς κοινωνικών, πολιτικών και πολιτιστικών αξιών των Τουρκοκυπρίων (Şahin, Şahin, and Öztürk 2013: 618). Για παράδειγμα άνθρωποι από ορεινές περιοχές της Τουρκίας εγκαταστάθηκαν σε παραθαλάσσιες περιοχές της Κύπρου ή εργαζόμενοι ως ψαράδες στην πατρίδα τους βρέθηκαν σε περιοχές αγροτικής παραγωγής (Birand 1979: 93). Όπως σημειώνει ο Asaf İhsan, «πρέσβης» της Τουρκίας κατά την περίοδο 1970–1976, η μεταφορά πληθυσμού στην Κύπρο δημιούργησε πολλά προβλήματα, αφού δεν έλαβε υπόψη τις επιπτώσεις από την οικονομική κατάσταση και το επίπεδο ζωής αυτών των ανθρώπων, δεδομένο που συνέβαλε στη δημιουργία πολλών κοινωνικών αναταραχών στην Κύπρο (İnanç 2007: 41-42).

Αυτή η δύσκολη νέα πραγματικότητα επηρέαζε αρνητικά και την Τουρκοκυπριακή κοινότητα σε όλους του τομείς, όπως η αργοπορία στην αναδιοργάνωση της διοίκησης, η εγκατάσταση των Τουρκοκύπριων προσφύγων που εγκατέλειψαν περιουσίες στα νότια του νησιού και η «ομαλοποίηση» της ζωής μετά τον πόλεμο. Το 1976, ο δημοσιογράφος Mehmet Ali Birand (1976) επισκέφθηκε την Κύπρο και κατέγραψε τις εντυπώσεις του σε μια σειρά κειμένων στην εφημερίδα *Milliyet*, με γενικό τίτλο «Οι δύο πλευρές του νομίσματος στην Κύπρο». Ο δημοσιογράφος αναφέρει χαρακτηριστικά ότι δύο χρόνια μετά τον πόλεμο και παρά την πρώτη ανάπτυξη των βόρειων περιοχών της Κύπρου, σημειώνονται μεγάλα προβλήματα στη συγκρότηση των μηχανισμών διοίκησης, ενώ ο στενός κύκλος της εξουσίας εξυπηρετεί τα συμφέροντά του αφήνοντας σε εκκρεμότητα πλατιά στρώματα του πληθυσμού. Παράλληλα η μαζική παρουσία του πληθυσμού από την Ανατολία, αποτέλεσε μια πρώτη ουσιαστική ρήξη με την «ιδανική εθνική εικόνα» που καλλιεργούσε η Τουρκοκυπριακή ηγεσία στην κοινότητα. Η πολιτιστικές διαφορές, οι διαφορές

στις αξίες, τις νοοτροπίες και το γενικότερο τρόπο ζωής μεταξύ Τουρκοκυπρίων και Τούρκων εποίκων, αποτέλεσαν από την πρώτη στιγμή μια βάση αντιπαράθεσεων. «Ήρθαν από τις πιο συντηρητικές περιοχές της Ανατολίας. Δεν προσαρμόζονται με τις συνθήκες της κοινότητας μας εδώ, ακόμα και ο τρόπος που ντύνονται είναι διαφορετικός και πολλές φορές προκαλούνται προβλήματα» (Birand 1976). Αυτά ανέφερε ένας Τουρκοκύπριος στον Mehmet Ali Birand, τον Ιούνιο του 1976, υπογραμμίζοντας με αυτό τον τρόπο την άμεση ρήξη μεταξύ της Τουρκοκυπριακής κοινότητας και του πρώτου κύματος εποίκων από την Τουρκία.

Το πρώτο κύμα εποικισμού τελειώνει στις αρχές της δεκαετίας του 1980, όμως αφήνει πίσω του μια σημαντική βάση μεταναστευτικού δικτύου μεταξύ της Τουρκίας και της Κύπρου (Purkis and Kurtulus 2013: 7). Η σχέση πολιτικής και οικονομικής εξάρτησης των Τουρκοκυπρίων από την Τουρκία, η εξελισσόμενη αναδιοργάνωση της κοινωνίας και της οικονομίας των κατεχομένων, καθώς και η εγκατάσταση ενός αρκετά μεγάλου τουρκικού πληθυσμού, ήταν παράγοντες που δημιούργησαν σταδιακά τις συνθήκες μεταφοράς στην Κύπρο όλων των μετασχηματισμών που βίωνε η Τουρκία. Πέραν τούτου, η παραμονή τουρκικού πληθυσμού και η λειτουργία του στο τουρκοκυπριακό πλαίσιο, τελικά αποτέλεσε μια βάση πάνω στην οποία επιπλέον πληθυσμός από την Τουρκία χωρίς κρατική ενθάρρυνση ή δομημένη στρατηγική, θα ερχόταν στην Κύπρο.

Μια πολύ σημαντική εξέλιξη που προσθέτει μια νέα πτυχή, πέραν του εποικισμού, στο ζήτημα του πληθυσμού στα κατεχόμενα, είναι η πρόκληση μαζικής μετανάστευσης από την Τουρκία λόγω των νεοφιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων. Συνεπώς, ιδιαίτερα από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 και μετά η μετανάστευση Τούρκων υπηκόων στην Κύπρο διαθέτει πολύ διαφορετικά χαρακτηριστικά από τη μετακίνηση πληθυσμού αμέσως μετά το 1974 και μπορεί υπό προϋποθέσεις να αντιμετωπιστεί με όρους του παγκόσμιου φαινομένου της μετανάστευσης. Συγκεκριμένα, ως συνέπεια του νεοφιλελευθερισμού στην Τουρκία από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 και μετά, σημειώνεται μια μεγάλη αλλαγή στην κατανομή του εισοδήματος μεταξύ διαφορετικών περιοχών της χώρας. Άνθρωποι

που αδυνατούσαν να εξασφαλίσουν την επιβίωση τους στο νέο πλαίσιο, αρχικά μετακινούνταν εντός Τουρκίας για αναζήτηση εργασίας και στη συνέχεια κατέληγαν στην Κύπρο με τις δικές τους προσωπικές δυνατότητες (Purkis and Kurtuluş 2013: 7).

Η μετανάστευση προς την Κύπρο, συμπίπτει χρονικά και με τις οικονομικές αναδιαρθρώσεις στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα την ίδια ακριβώς περίοδο (Bozkurt 2014: 90-91). Οι νεοφιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις στο τουρκοκυπριακό πλαίσιο άγγιξαν και τομείς όπως το περιουσιακό ζήτημα με τρόπο που να διευκολύνεται η ανάπτυξη του κατασκευαστικού τομέα (Hatay 2008: 155). Το ενισχυόμενο κεφάλαιο του κατασκευαστικού τομέα στις αρχές της δεκαετίας του 1990 αναζήτησε φτηνό εργατικό δυναμικό από την Τουρκία. Πολλές εταιρείες έφερναν εργάτες στην Κύπρο από τις υπανάπτυχτες περιοχές της Τουρκίας (Hatay 2008: 155), ενώ πολλοί άνθρωποι έφταναν από μόνοι τους και διοχετεύονταν αμέσως στη συγκεκριμένη αγορά εργασίας.

Τα μεταναστευτικά ρεύματα από το τέλος της δεκαετίας του 1980 μέχρι και στις αρχές του 21^{ου} αιώνα, συμπεριλαμβάνουν ανθρώπους από πολλά και διαφορετικά επαγγέλματα, διαφορετική καταγωγή, αλλά και κοινωνική θέση. Ένα πάρα πολύ μεγάλο μέρος αυτών των ανθρώπων διοχετεύεται συνήθως στον κατασκευαστικό τομέα, αλλά και άλλους κλάδους της οικονομίας που χρειάζονται εργασία υψηλής έντασης. Αναλόγως των πολιτικών και οικονομικών συγκυριών σε Τουρκία και Κύπρο, μεγάλο μέρος αυτών των εργατών δεν πληρούν κριτήρια παραμονής και εργασίας ή ούτε προχωρούν σε διαδικασίες νόμιμης εξεύρεσης εργασίας και άδειας παραμονής. Αποτελούν συνεπώς «παράνομους» εργάτες και συνιστούν μια ακόμα σημαντική πτυχή της μαζικής μετανάστευσης και του ζητήματος του πληθυσμού στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα. Αυτός ο πληθυσμός είναι κυρίως εποχιακοί εργαζόμενοι, όμως πολλοί από αυτούς τελικά έφεραν τις οικογένειές τους στην Κύπρο και επιδιώκουν να παραμείνουν για μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα χωρίς τα απαιτούμενα έγγραφα (Hatay 2005: 8). Επίσης ένας μεγάλος αριθμός έφτασε στην Κύπρο με τουριστική βίζα, την οποία ανανεώνει εφόσον διαθέτει τα χρήματα για μια σύντομη διάρκεια έξοδο από την Κύπρο (Altıntartı 2011).

Ένα σημαντικό πρόβλημα που προκύπτει είναι η δυσκολία στον εντοπισμό του πραγματικού αριθμού όσων θεωρούνται «παράνομοι» εργάτες. Μέσα από αυτή τη δυσκολία συνεπώς προκύπτουν και ερωτηματικά σε σχέση με την πραγματική επίδραση – κοινωνική, οικονομική, πολιτική – που έχουν αυτοί οι άνθρωποι πάνω στο τουρκοκυπριακό πλαίσιο. Πολλοί και διαφορετικοί είναι οι αριθμοί που κατά καιρούς δημοσιεύθηκαν επί του θέματος. Για παράδειγμα η μελέτη των Güray και Şafaklı αναφέρει το 2000 ότι ο αριθμός αυτών των ανθρώπων ήταν 21 χιλιάδες (Güray and Şafaklı 2004: 41-42). Ο Mete Hatay στη δική του μελέτη επικαλείται στοιχεία που δημοσιοποίησε ο «Υπουργός Εσωτερικών» Özkan Murat το 2005, με βάση τα οποία ο αριθμός έφτανε τις 30 χιλιάδες (Hatay 2005: 8). Η μελέτη των Kurtuluş και Purkis αναφέρει ότι μέχρι και το 2009 ο αριθμός των Τούρκων εργαζομένων, συμπεριλαμβανομένων αυτών που εργάζονται στην παραοικονομία, ήταν 50 χιλιάδες (Kurtuluş and Purkis 2008: 76-77).

Πέραν όμως της αριθμητικής πτυχής, το ζήτημα διαθέτει πολύ σοβαρές κοινωνικές διαστάσεις. Οι «παράνομοι» εργάτες, ζουν και εργάζονται σε πρωτόγονες συνθήκες. Για παράδειγμα μπορεί να τους συναντήσει κάποιος να διαμένουν στις οικοδομές που εργάζονται, ενώ εάν έχουν φέρει και την οικογένεια τους ενοικιάζουν δωμάτια στην παλιά πόλη της Λευκωσίας, όπου κανείς μπορεί να συναντήσει 20 άτομα να διαβιούν μαζί. Κάθε πρωί συγκεντρώνονται σε χώρους της παλιάς Λευκωσίας, όπως η Πύλη Κερύνειας, και αναμένουν να «επιλεγούν» για μεροκάματο από τους εργολάβους οικοδομών (Altıntartı 2011). Στη περιοχή Μόρφου, ιδιαίτερα κατά την περίοδο συλλογής εσπεριδοειδών, οι εργάτες διαμένουν κάτω από τέντες μέσα στα περβόλια. Πολλοί από αυτούς που καταφέρνουν να διαφύγουν των διώξεων και να παραμείνουν στην Κύπρο για πολύ μεγάλα χρονικά διαστήματα, αποχτούν σταδιακά τις δικές τους μικρές επαγγελματικές δραστηριότητες, όπως κουρεία και συνεργεία επισκευής αυτοκινήτων (Hatay 2005: 9).

Οι αντιδράσεις Τουρκοκυπρίων, εποίκων και μεταναστών

Η κατάσταση πραγμάτων που δημιουργήθηκε μετά τον πόλεμο του 1974 είχε ως χαρακτηριστικό την επιδίωξη χωριστής θεσμικής οικοδόμησης στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα. Κορυφαίο της σημείο αποτελεί η δημιουργία της «Τουρκικής Δημοκρατίας Βόρειας Κύπρου» το 1983, ένα καθεστώς που είναι μέχρι σήμερα παράνομο. Αυτό το γεγονός εμβάθυνε τον αποκλεισμό των Τουρκοκυπρίων από ένα νόμιμο περιβάλλον στις διεθνείς σχέσεις, αλλά την ίδια στιγμή επηρέασε την κοινωνικο-οικονομική και πολιτική τους ανάπτυξη. Με το πέρασμα των χρόνων έγινε κατανοητό ότι η αυτοδιοίκηση της κοινότητας δεν μπορούσε να υλοποιηθεί μέσα από δομές που παρέμειναν παράνομες. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η αγωνία των Τουρκοκυπρίων για προστασία της κοινοτικής τους ύπαρξης στην Κύπρο, δε διέθετε πλέον ως μοναδικό άξονα την Ελληνοκυπριακή κοινότητα, αλλά επεκτάθηκε και έναντι της Τουρκίας. Η οικονομική και πολιτική εξάρτηση από την Τουρκία, η παρανομία του καθεστώτος σε συνδυασμό με την αλλοίωση της δημογραφικής σύνθεσης, ήταν δεδομένα που συνιστούσαν «νέες απειλές» κατά της τουρκοκυπριακής κοινοτικής ύπαρξης.

Στο σημείο αυτό, η σχέση των Τουρκοκυπρίων με το ζήτημα του πληθυσμού καθώς και τα παράγωγα αυτής της σχέσης αποκτά καθοριστική σημασία. Η μαζική έλευση εποίκων και στη συνέχεια μεταναστών από την Τουρκία σε τόσο μικρό χρονικό διάστημα, οδήγησε τους Τουρκοκύπριους στην ανάγκη «υπογράμμισης» της δικής τους αυτόνομης και ξεχωριστής ταυτότητας. Ο εποίκισμός και η μετανάστευση από την Τουρκία – συχνά δε διαχωρίζονται – γίνονται αντιληπτά ως απειλές ενάντια στην ύπαρξη των Τουρκοκυπρίων αλλά και ενάντια στην προοπτική να γίνουν «αφέντες» στο σπίτι τους, επομένως να ασκούν ουσιαστικά την εξουσία. Ένας χαρακτηριστικός αντικατοπτρισμός του πιο πάνω είναι τα λόγια του γνωστού Τουρκοκύπριου συνδικαλιστή Arif Hasan Tahsin, ο οποίος λίγο πριν από το θάνατο του, μιλώντας σε ραδιοφωνική εκπομπή είπε: «Μην τους αφήσετε να νομίσουν ότι εμείς οι Κύπριοι χάσαμε το στόχο μας. Ας μη νομίσουν ότι εμείς οι Κύπριοι χάσαμε την υπόθεσή μας. Οι Κύπριοι θα δώξουν αυτούς που μπήκαν ανάμεσά τους και θα διεκδικήσουν την

πατρίδα τους». Η «είσοδος των ξένων» είναι ανεπιθύμητη, αλλά την ίδια στιγμή είναι πλήρως ταυτισμένη με την απώλεια της πολιτικής κοινοτικής αυτονομίας των Τουρκοκυπρίων. Είναι συνεπώς πλήρως ταυτισμένη με την αμφισβήτηση της διεκδίκησης για αυτοδιοίκηση. Οι αντιδράσεις αφορούν όχι μόνο στην πολιτιστική διάσταση της ταυτότητας, αλλά στο σύνολο της πολιτικής και οικονομικής δραστηριότητας και ανάπτυξης της Τουρκοκυπριακής κοινότητας στην Κύπρο.

Όμως είναι γεγονός ότι ένα από τα πιο διακριτά προβλήματα που εκφράστηκαν αμέσως στο δημόσιο χώρο, ήταν οι πολιτισμικές διαφορές Τουρκοκυπρίων-Τούρκων. Ζητήματα γλωσσικής διαλέκτου, θρησκευτικών αντιλήψεων, παραδόσεων, νθών και εθίμων (Şahin, Şahin, and Öztürk 2013: 619), ήταν τα πιο «φανερά», πιο άμεσα και πιο κατανοητά στοιχεία διαφοροποίησης ανάμεσα στη νέα σύνθεση του πληθυσμού στις βόρειες περιοχές της Κύπρου. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι οι Τουρκοκύπριοι καταφεύγουν στο τοπικό πολιτιστικό τους κεφάλαιο όταν αναφέρονται στους Τούρκους. Για παράδειγμα, για να τους κατονομάσουν χρησιμοποιούν τον όρο «οι εκ Τουρκίας» (Türkiyeliler/people from Turkey) και με αυτό τον τρόπο τους διαχωρίζουν από την Τουρκοκυπριακή κοινότητα (Kıbrıslı Türk/Turkish Cypriot, Kıbrıslı/Cypriot, Kıbrıs Türkü/Turk of Cyprus).

Η καταφυγή στο πολιτιστικό κεφάλαιο, είναι μια μορφή έκφρασης δυσaréσκειας για τις πολιτικές που ακολουθεί η Άγκυρα στην Κύπρο και για την κυριαρχία της Τουρκίας. Είναι μια μορφή της φυσιολογικής αδυναμίας (İlter 2013: 134) ανατροπής της κατάστασης που νιώθει μια μικρή αριθμητικά κοινότητα απέναντι στο πολιτικό και οικονομικό μέγεθος της Τουρκίας. Ο πληθυσμός εποίκων και μεταναστών μετατρέπεται σε αυτή την περίπτωση σε μια πιο «φανερή» και εύκολα κατανοητή «εικόνα» της τουρκικής ηγεμονίας. Αυτή η ιδιότυπη μορφή «αντίστασης» ενάντια στην αποικιοποίηση του τουρκοκυπριακού χώρου, η επίκριση και η καταγγελία της απειλής ενάντια στην τουρκοκυπριακή κοινοτική ύπαρξη, περνά μέσα από τις αποστάσεις που δημιουργούν οι Τουρκοκύπριοι από τον τουρκικό πληθυσμό. Αυτές οι αποστάσεις με τη σειρά τους, σε ορισμένες περιπτώσεις καλλιεργούν τη ξενοφοβία, τις διακρίσεις, ενώ σε άλλες περιπτώσεις την έκφραση μίσους.

«Πρώτα εμφανίστηκαν σκιές στο πρόσωπό της, αργότερα μαύρα στίγματα. Με τον καιρό αυτά τα μαύρα στίγματα πολλαπλασιάστηκαν. Σύμφωνα με κάποιους ήταν μόνο ασήμαντα σπυράκια, αλλά σύμφωνα με κάποιους άλλους ήταν μια ασθένεια χωρίς θεραπεία. Αυτοί που έλεγαν ότι ήταν μια ασήμαντη ασθένεια κατάλαβαν νωρίς ότι έκαναν λάθος. Τα μαύρα στίγματα πολλαπλασιάστηκαν περισσότερο. Το αγνό πρόσωπο έχασε τη μαγεία του. Σταδιακά σκιάστηκε τόσο το πρόσωπο, όσο και η γλώσσα» (Doğrusöz 2002: 102-03). Η πιο πάνω περιγραφή ενός Τουρκοκύπριου συγγραφέα αφορά στην «ανατολικοποίηση» της Λευκωσίας από τον πληθυσμό εποίκων και μεταναστών. Τα μαύρα στίγματα συνιστούν μια εισβολή στο «μαγικό» και «καθαρό» δέρμα του τουρκοκυπριακού χώρου, από «τους ξένους» που μεταφέρουν «ασθένειες».

Η αντιμετώπιση του τουρκικού πληθυσμού ως ενός συνόλου «ανατολίτικου» και συνεπώς διαφορετικού από τη «μοντέρνα κοινότητα» των Τουρκοκυπρίων, αποτελεί μια πολύ διαδεδομένη μορφή έκφρασης της διαφορετικότητας. Σε αυτό το πλαίσιο εμφανίστηκε επίσης η χρήση λέξεων όπως *karasakal* («μαυρογέννης»), *fellah* (έννοια του υπανάπτυχτου αγρότη), *fica* (φύκια) (Hatay 2008: 165). Πολλές είναι και οι περιπτώσεις που μέρος του τουρκικού πληθυσμού, ιδιαίτερα οι μετανάστες και οι παράνομοι εργάτες, ταυτίζεται με την άνοδο της εγκληματικότητας (Osum 2014). Χαρακτηρισμοί όπως «βιαστές» (*tecavüzçü*) και «απατεώνες» (*dolandırıcı*) χρησιμοποιούνται μέχρι σήμερα σε μια αρκετά ευρεία κλίμακα.

Βεβαίως η διάκριση και η διαφοροποίηση ανάμεσα στον πληθυσμό, δεν είναι μονοδρομική. Δεν καλλιεργείται μόνο από ένα μέρος της Τουρκοκυπριακής κοινότητας. Τόσο ένα μέρος των εποίκων αλλά και ευρύτερα ένα μέρος του πληθυσμού που έφτασε στην Κύπρο ως μετανάστες, σε συγκεκριμένες συγκυρίες επιδιώκουν τη διαφοροποίηση τους από τους Τουρκοκύπριους, ως αποτέλεσμα ακριβώς της μη ομαλοποίησης της πολιτικής και κοινωνικής κατάστασης. Στις αρχές Μαΐου 2014, σε τηλεοπτικό πρόγραμμα με θέμα την εκπαίδευση το οποίο έγινε στη Κερύνεια, ένας φοιτητής από την Τραπεζούντα διαμαρτυρήθηκε γιατί τα ενοίκια εστιών και διαμερισμάτων στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα πληρώνονται σε

αγγλικές στερλίνες, κάτι που πιέζει οικονομικά τις οικογένειες των φοιτητών. Όμως η διαμαρτυρία του χαρακτηρίστηκε από φράσεις μίσους ενάντια στους Τουρκοκύπριους και οι αντιδράσεις που προκλήθηκαν τελικά ανάγκασαν τον φοιτητή να απολογηθεί. Κατά τη διάρκεια της εκπομπής ο φοιτητής είπε: «Οι πατεράδες όλων εδώ πληρώνονται σε τουρκικές λίρες και εμείς πληρώνουμε ενοίκιο σε στερλίνες. Εάν ένας πατέρας δουλεύει με τον κατώτατο μισθό δε μπορεί να στέλνει ολόκληρο το ενοίκιο για να σπουδάσει το παιδί του. Το λέω καθαρά, οι ιδιοκτήτες που ενοικιάζουν ζουν εις βάρος μας. Εάν οι 40 χιλιάδες Τούρκοι φοιτητές δε φαρμακώσουν τη ζωή των Κυπρίων είναι άναδρόι!» (Ada Basini 2014). Με αυτό τον τρόπο, η βάση ενός πραγματικού οικονομικού προβλήματος, έγινε η αφορμή για να δημοσιοποιηθούν οι γενικότερες αντιλήψεις του τουρκικού πληθυσμού έναντι της «διαφορετικής» κοινότητας στην Κύπρο.

Ακριβώς αυτή η διαφορετική κουλτούρα των Τουρκοκυπρίων, η διαφορετική αντιμετώπιση που έχουν για τη θρησκεία, οι διαφορετικές νοοτροπίες και παραδόσεις, είναι στοιχεία που συχνά επικρίνονται από τον τουρκικό πληθυσμό. Σε αυτό το πλαίσιο ενεργοποιείται η κυρίαρχη θέση της Τουρκίας στην Κύπρο και αναπαράγεται ο ρόλος του «σωτήρα» των Τουρκοκυπρίων. Οι Purkis και Kurtulus μεταφέρουν τα όσα τους είπε ένας Τούρκος σχετικά με την Τουρκοκυπριακή κοινότητα: «Παρόλο που τους σώσαμε από τα χέρια των Ελληνοκυπρίων και παρόλο που συνεχίζουμε να τους 'κρατούμε' οικονομικά, αυτοί συνεχίζουν να μας κοιτούν αφ' υψηλού» (Purkis and Kurtulus 2013: 16). Στο σημείο αυτό η ρητορική επικεντρώνεται στο ότι ο «σωτήρας» αξίζει ειδικής μεταχείρισης και σεβασμού από αυτούς που έχει «σώσει». Ο πληθυσμός-«αντιπρόσωπος του σωτήρα» λοιπόν, δε μπορεί να ανέχεται την «αφ' υψηλού αντιμετώπιση», η οποία βεβαίως δεν αναγνωρίζει το «χρέος» που αφήνει στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα η «σωτηρία» της.

Η προέκταση της πιο πάνω αντιμετώπισης φτάνει μέχρι και το σημείο πολιτικής ταύτισης μέρους των εποίκων με την Τουρκία και όχι με το χώρο που ζουν. Η Yael Navaro-Yashin μέσα από την εθνογραφική της έρευνα για το θέμα, μεταφέρει της εξής μαρτυρία: Τουρκοκύπριος ζητά από έποικο να μετακινήσει το αυτοκίνητό του γιατί εμποδίζει την είσοδο του καταστήματος. Ο έποικος εκνευρισμένος από το «ενοχλητικό»

τουρκοκυπριακό αίτημα απάντησε: «ξέρεις ποιος κυβερνά αυτό το χώρο;» (Navaro-Yashin 2006: 87-88). Στη συγκεκριμένη περίπτωση ο έποικος ταυτίζει τον εαυτό του με το καθεστώς πραγμάτων που έχει στο επίκεντρο την επικυριαρχία της Τουρκίας. Διεκδικεί περισσότερη εξουσία από τον Τουρκοκύπριο ακριβώς λόγω Τουρκίας. Τη ίδια στιγμή διεκδικεί αυτή η «περισσότερη εξουσία» να διαχέεται και στις καθημερινές του σχέσεις με την Τουρκοκυπριακή κοινότητα. Είναι γεγονός ότι ακόμα και μέχρι σήμερα, ένα μέρος αυτής της ταύτισης Τούρκων εποίκων και μεταναστών με την Τουρκία διατηρείται. Για παράδειγμα πολλές οργανώσεις εποίκων αλλά και μεταναστών αποτείνονται ευκολότερα στην τουρκική πρεσβεία για επίλυση των προβλημάτων τους και όχι στις τουρκοκυπριακές αρχές (Altıntarti 2011).

Συμπεράσματα

Η εποχή της εποικιστικής αποικιοκρατίας και της δημιουργία αποικιών στο λεγόμενο νέο κόσμο ανήκει ίσως στο παρελθόν. Ωστόσο η κληρονομιά της είναι παρόν με ιδιαίτερες συνέπειες ακόμα και στον 21^ο αιώνα. Η κεντρική σημασία των πολιτικών εποικισμού κατακτημένων χώρων παρέμεινε ζωντανή στην ιστορική εξέλιξη αυτοκρατοριών ή και ιμπεριαλιστικών επεκτάσεων σε ένα μεγάλο μέρος του 20^{ου} αιώνα. Άλλωστε εκείνη ήταν και μια περίοδος που οι σκληροί ανταγωνισμοί για επικράτηση, οδήγησαν τα ισχυρά κράτη στην αναζήτηση διεύρυνσης των χώρων επιρροής τους και στην εφαρμογή στρατηγικών πολιτικής και οικονομικής ενσωμάτωσης των κατακτήσεων τους, δομικό μέρος των οποίων ήταν και ο εποικισμός. Η προσάρτηση της Κορέας από την Αυτοκρατορία της Ιαπωνίας την περίοδο 1910-1945 δεν στιγματίστηκε μόνο από τις θηριωδίες, αλλά και από μια ολοκληρωμένη προσπάθεια εξαφάνισης της κορεατικής κουλτούρας μέσα από την ενεργοποίηση του εποικισμού μεγάλης κλίμακας. Η φασιστική Ιταλία ονειρεύτηκε την επανασύσταση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας ακόμα και μέσα από τον εποικισμό της Αιθιοπίας και την ανακήρυξη της λεγόμενης Ιταλικής Ανατολικής Αφρικής το 1936. Η ναζιστική Γερμανία προσάρτησε περιοχές της Πολωνίας και από το 1939 εφάρμοσε πολιτική εποικισμού εκτοπίζοντας πάνω από 1,7 εκατομμύρια Πολωνούς.

Με διαφορετικές μορφές και τρόπους και σε εντελώς διαφορετικά ιστορικά δεδομένα, οι πολιτικές εποικισμού και οι κληρονομίες τους συνεχίζουν μέχρι σήμερα να δημιουργούν εξελίξεις. Ως εργαλείο στην υλοποίηση στόχων όπως η εδαφική επέκταση και ο έλεγχος νέων περιοχών (Loizides 2011), ο εποικισμός τελικά δεν αποτελεί παρελθόν. Η περίπτωση της Κύπρου δείχνει περισσότερο στοιχεία «υβριδικού χαρακτήρα» που μοιάζουν περισσότερο με τις κληρονομίες του φαινομένου της εποικιστικής αποικιοκρατίας του 20^{ου} αιώνα. Όπως φαίνεται στο παρόν κείμενο, μια πρώτη ανάλυση κάποιων διαστάσεων του εποικισμού που εφάρμοσε η Τουρκία στην Κύπρο, δεν οδήγησαν τουλάχιστον προς το παρόν ούτε στην ήττα του γηγενούς πληθυσμού, αλλά ούτε και στην αυτονόμηση της κοινότητας των εποίκων από το μητροπολιτικό κέντρο.

Καταγράφηκαν μορφές εθνοκάθαρσης και μαζικού εκτοπισμού του ελληνοκυπριακού πληθυσμού κατά τη διάρκεια του πολέμου του 1974. Επιδιώχθηκε η «αντικατάσταση» της ελληνοκυπριακής κοινότητας που εκτοπίστηκε και η «συμπλήρωση» της τουρκοκυπριακής κοινότητας που συγκεντρώθηκε στα βόρεια της Κύπρου με τη μαζική μεταφορά εποίκων. Ωστόσο, αυτή η ομάδα πληθυσμού δεν κατάφερε ακόμα να γίνει πολιτικά και οικονομικά κυρίαρχη.

Το στοιχείο που ξεχωρίζει στην περίπτωση της Κύπρου μετά το 1974 είναι η αναπαραγωγή των ανταγωνισμών, αντιπαραθέσεων και διαπραγματεύσεων μεταξύ του μητροπολιτικού κέντρου (Τουρκία), της τοπικής διοίκησης («ΤΔΒΚ» και τουρκοκυπριακό πολιτικό σύστημα), του γηγενούς πληθυσμού (Τουρκοκυπριακή κοινότητα) και της κοινότητας των εποίκων. Η σχέση μεταξύ των τεσσάρων πτυχών καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από την ισχύ του μητροπολιτικού κέντρου. Αλλά την ίδια στιγμή φαίνεται ότι ο ρόλος του γηγενούς παράγοντα, δηλαδή της Τουρκοκυπριακής κοινότητας, ήταν επίσης καθοριστικός για τη μη ανατροπή των ισορροπιών οριστικά υπέρ των εποίκων. Ωστόσο αξίζει να υπογραμμιστεί ότι η προαναφερθείσα σχέση είναι ρευστή και δυναμική. Η μελλοντική της κατάληξη θα εξαρτηθεί από πολυσύνθετους άξονες, ο σημαντικότερος των οποίων θα είναι τελικά η ομοσπονδιακή επίλυση του Κυπριακού ή η αποτυχία μιας οριστικής λύσης του πολιτικού προβλήματος.

Βιβλιογραφία και Πηγές:

Ada Basını. 2014. 'Kıbrıs'ı Kıbrıslıya zehredecek!', *Ada Basını*, May, 2.

Akgün, Mensur, Ayla Gürel, Mete Hatay, and Sylvia Tiryaki. 2005. "Quo Vadis Cyprus?" In *TESEV Working Paper*. Istanbul: TESEV.

Albanese, Francesca. 2024. "Anatomy of a genocide." In *Report of the Special Rapporteur on the situation of human rights in the Palestinian territories occupied since 1967*, edited by United Nations. New York: United Nations.

Altıntartı, Yaşar. 2011. 'Kıbrıs'ta neler oluyor (II). Bir dokun bir ah işit!', *Açık Gazete*, March, 8.

Birand, Mehmet Ali. 1976. 'Türk bölgesinde canlanma var...', *Milliyet*, June, 26.

———. 1979. *Diyet: Türkiye ve Kıbrıs üzerine pazarlıklar* (Milliyet Yayınları: İstanbul).

Bozkurt, Umut. 2014. 'Turkey: From the 'Motherland' to the 'IMF' of Northern Cyprus?', *The Cyprus Review*, 26: 83-105.

Chomsky, Noam, and Ilan Pappé. 2015. "On Palestine." In, edited by Frank Barat. Chicago, Illinois: Haymarket Books.

Christiansen, Adrienne. 2005. 'Crossing the Green Line: Anti-Settler Sentiment in Cyprus', *Macalester International*, 15: 154-74.

Denktaş, Rauf R. 1997. *Rauf Denktaş'ın Hatıraları* (Boğaziçi Yayınları: İstanbul).

Doğrusöz, Mustafa. 2002. *Çünkü ben buralıyım* (Yakın Doğu Üniversitesi: Lefkoşa).

Elkins, Caroline, and Susan Pedersen. 2005a. 'Introduction. Settler Colonialism: A Concept and Its Uses.' in Caroline Elkins and Susan Pedersen (eds.), *Settler Colonialism in the Twentieth Century. Projects, Practices, Legacies* (Routledge: London and New York).

———. 2005b. *Settler colonialism in the twentieth century: Projects, practices, legacies* (Routledge: New York).

- Gürel, Ayla, and Kudret Özersay. 2006. "The Politics of Property in Cyprus. Conflicting Appeals to 'Bizonality' and 'Human Rights' by the two Cypriot Communities." In. Nicosia: PRIO Cyprus Centre Report.
- Güryay, Erdal, and Okan Şafaklı. 2004. 'KKTC'de kaçak işgücünün ekonomiye etkileri üzerine bir çalışma', *Doğu Üniversitesi Dergisi*, 5: 35-45.
- Hatay, Mete. 2005. "Beyond Numbers. An Inquiry into the political integration of the Turkish 'settlers' in Northern Cyprus." In, edited by PRIO Cyprus Centre Report. PRIO.
- . 2007. "Is the Turkish Cypriot Population Shrinking: An Overview of the Ethno-demography of Cyprus in the Light of Preliminary Result of the 2006 Turkish-Cypriot Census." In *PRIO Report*. PRIO.
- . 2008. 'The problem of pigeons: Orientalism, Xenophobia and a rhetoric of the 'local' in North Cyprus', *The Cyprus Review*, 20: 145-71.
- İlter, Tuğrul. 2013. 'Hospitality and Hostility of Turkish Cypriot Identity and Citizenship in North Cyprus.' in Tuğrul İlter, Hanife Aliefendioğlu, Pembe Bahçetoğulları and Nurten Kara (eds.), *(Re)Making and Undoing of Peace/Conflict* (Eastern Mediterranean University Press: Famagusta).
- İnanç, Gül. 2007. *Büyükelçiler Anlatıyor. Türk Diplomasisinde Kıbrıs (1970-1991)* (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul).
- Kurtuluş, Hatice, and Semra Purkis. 2008. 'Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a göç dalgaları: Lefkoşa'nın dışlanmış göçmen-enformel emekçileri', *Toplum ve Bilim*, 112: 60-101.
- . 2009. *Kuzey Kıbrıs'a Türk göçü niteliği ve göçmenlerin ekonomik sosyo-mekânsal bütünleşme sorunları* (TÜBİTAK Proje No. 106K330: Ankara).
- Kurtuluş, Hatice, and Semra Purkis. 2014. *Kuzey Kıbrıs'ta Türkiyeli Göçmenler* (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul).
- Locker-Biletzki, Amir. 2018. 'Rethinking Settler Colonialism: A Marxist Critique of Gershon Shafir', *Rethinking Marxism*, 30: 441-61.

- Loizides, Neophytos. 2011. "Settlers and Mobilization in Cyprus: Antinomies of Ethnic Conflict and Immigration Politics." In *24rd Annual International Association of Conflict Management Conference*. Istanbul, Turkey.
- McKay, Dwanna L., Kirsten Vinyeta, and Kari Marie Norgaard. 2020. 'Theorizing race and settler colonialism within U.S. sociology', *Sociology Compass*, 14.
- Milliyet. 1974. 'Müezzinoğlu: Kıbrıs Türkleri artık bizden hibe almayacak yere geldi', *Milliyet*, November, 5.
- Mutluyakalı, Cenk. 2011. "Sene 1975, Kıbrıs'a nüfus gerek!" In *Adres Kıbrıs*, 16-21. Yeni Düzen.
- Navaro-Yashin, Yael. 2006. 'De-ethnicizing the Ethnography of Cyprus: Political and Social Conflict between Turkish Cypriots and Settlers from Turkey.' in Yannis Papadakis, Nicos Peristianis and Gisela Welz (eds.), *Divided Cyprus. Modernity, History, and an Island in Conflict* (Indianapolis University Press: Bloomington and Indianapolis).
- Osum, Fezile. 2014. 'Nefretin adını koymak', *Gaile*, May, 9.
- Özekmekçi, İnanç. 2020. *KKTC'de Türkiyeli Göçmenler ve Siyaset* (Gazi Kitabevi: Ankara).
- . 2023. 'KKTC'de Türkiyeli göçmenlerin entegrasyon sorunları ve siyasete yansımaları.' in İsmail Güleç, Bilal Kendirci and Özgür Üçkuş (eds.), *Geçmişin izinde, geleceğin eşiğinde: Kıbrıs Türk toplumunda siyaset, ekonomi ve sosyal yapı* (YTB Yayınları: Ankara).
- Pappe, Ilan. 2017. *Ten Myths about Israel* (Verso: London and New York).
- Purkis, Semra, and Hatice Kurtuluş. 2013. 'Spatially Segregated and Socially Excluded Turkish Migrants in Northern Cyprus: An Alternative Perspective', *İ.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 48: 1-22.
- Ram, Uri. 1999. 'The colonization perspective in Israeli sociology.' in Ilan Pappe (ed.), *The Israel/Palestine Question* (Routledge: London and New York).

- Şahin, İsmail, Cemile Şahin, and Mine Öztürk. 2013. 'Barış Harekâtı Sonrasında Türkiye'den Kıbrıs'a yapılan göçler ve tatbik edilen iskân politikası', *Turkish Studies. International Periodical For the Languages, Literature and History of the Turkish or Turkic*, 8: 599-630.
- Schayegh, Cyrus. 2024. 'Settler Colonial Studies: A historical analysis', *Settler Colonial Studies*: 1-28.
- Short, Damien. 2016. *Redefining Genocide: Settler Colonialism, Social Death, and Ecocide* (Zed Books: London).
- Tokatlı, Orhan. 1975. 'En önemli sorun turizmin canlandırılması', *Milliyet*, January, 11.
- Veracini, Lorenzo. 2017. 'Introduction: Settler colonialism as a distinct mode of domination ' in Edward Cavanagh and Lorenzo Veracini (eds.), *The Routledge Handbook of the History of Settler Colonialism* (Routledge: London & New York).
- Wolfe, Patrick. 2006. 'Settler colonialism and the elimination of the native', *Journal of Genocide Research*, 8: 387-409.